

de politiek oorlog zowel met het liberalisme als het conservatisme, die hun hegemonie niet wensten prijs te geven. De overwinning op deze volksgroepen werd echter beklonken met het minister-presidentschap van de opposant Abraham Kuyper. Op wetenschappelijk terrein leidde deze opkomst tot de stichting van de Vrije Universiteit in 1880; op kerkelijk terrein in 1886 tot de Doleantie, waarbij voor de tweede maal in vijftig jaar een grote groep gereformeerden de Nederlandse Hervormde Kerk verliet. Binnen een generatie oogstte Kuyper, wat door Groen en anderen gezaaid was. En bij zijn overlijden in 1920 was het aanzien van Nederland volstrekt veranderd. De rooms-katholieke minister-president Ruijs de Beerenbrouck bracht hulde aan zijn nagedachtenis in de Tweede Kamer, en terecht, want ook de rooms-katholieken hadden iets wezenlijks aan Kuyper te danken, zoals Kuyper aan de rooms-katholieken. Het geheim hiervan was gelegen in het feit, dat Kuyper en Schaepman - beiden kerkhistorici - ervaren hadden dat zij beiden, hoezeer langs andere wegen, in dezelfde situatie van achterstelling waren terecht gekomen, en dat zij beiden dezelfde politieke tegenstander hadden. Uit dit politiek besef ontstond de bekende Coalitie, die begrijpelijk door liberalen en conservatieven als een monsterlijk verbond werd aangezien.

Wij hebben zo uitvoerig bij Kuypers journalistieke roeping stilgestaan, omdat het zonder deze achtergrond niet mogelijk is het optreden van de theoloog en kerkelijke journalist K. Schilder te verstaan. De generatie, die na het overlijden van Kuyper de leiding van de gereformeerde volksgroep in handen kreeg, kreeg te maken met andere problemen dan Kuyper had gekend. In de eerste plaats was de positie van het orthodox-protestantse volksdeel in de natie officieel erkend en stond dit volksdeel thans voor de vraag, die Kuyper in de kracht van zijn leven zo niet gekend had: hoe kan deze positie, en vooral de geestelijke overtuiging waarop ze gevestigd was, *gehandhaafd* blijven nu er van geen directe achterstelling meer gesproken kon worden? In de tweede plaats kwam binnen de kring van Kuypers volgelingen de vraag naar de houding jegens andersdenkenden opnieuw aan de orde. Hoe dienden zij zich op te stellen jegens principiële tegenstanders, met wie zij niet langer strenden, maar waar ze in de samenwerking binnen nationaal verband op aangevoelen waren? De antithese, die Kuyper in dagen van strijd had gesteld, en nadien had gehandhaafd, kon niet het enige woord zijn, dat in nationaal verband gesproken moest worden.

In de politiek werd Kuyper opgevolgd door H. Colijn. Deze vond een *modus vivendi* voor de Antirevolutionaire Partij in het Interbellum. Hij werkte samen met andere politieke volksgroepen, in de jaren dertig zelfs met oude politieke tegenstanders van Kuyper, uiteraard op voorwaarde, dat de plaats van de Antirevolutionaire Partij in nationaal verband erkend werd. Colijn beoogde samenwerking met behoud van zelfstandig-